

Cultura Viva 2015

La recerca etnològica a Catalunya

28 d'octubre de 2015

III Jornada: La recerca etnològica a la Catalunya Central

Conferències a càrrec dels representants de diverses entitats i centres d'estudis de la Catalunya Central.

Amb la col·laboració del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i de l'Institut Ramon Muntaner.

El programa Cultura Viva és una iniciativa de l'Observatori del Patrimoni Etnològic i Immaterial que té com a objectiu comunicar els resultats de les recerques científiques sobre temes etnològics que es fan a Catalunya. Cultura Viva retorna així a les comunitats que han estat objecte d'estudi els coneixements que elles mateixes han contribuït a crear.

Museu del Ter
Passeig del Ter, 2
Manlleu

Inscripció gratuïta
93 851 5176
info@museudelter.cat
www.museudelter.cat

ipecc
Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya

Cultura Viva 2015

La recerca etnològica a Catalunya

28 d'octubre de 2015

III Jornada: La recerca etnològica a la Catalunya Central

9.30 a 9.45: Benvinguda a càrrec d'Àlex Garrido, alcalde de Manlleu
9.45 a 10.15: *Malars, de molí fariner a colònia industrial*. Núria Sadurní i Irene Llop
10.15 a 10.45: *Fent memòria*. Grup de Recerca Local de Taradell. Eva Leucó i Laia Miralpeix
10.45 a 11.15: *La trencadansa de Prats de Lluçanès*. Roser Reixach
11.15 a 11.45: *Una història a la intempèrie: llegat patrimonial de la fàbrica i colònia de Gallifa*. Centre d'Estudis del Voltreganès. Marina Cirera

11.45 a 12.15: Esmorzar
12.15 a 12.45: *Molins i moliners a la Vall d'Ara*. Centre d'Estudis Lacetans. Esther Miralles
12.45 a 13.15: *Inventari del Patrimoni Immaterial de Manresa*. Mercè Argemí i Helena Garcia
13.15 a 13.45: *Quaderns de viatge: Memòria popular en Súper 8. L'arada. Creativitat Social*. Bernat Marquilles i Marina Vilaseca
13.45 a 14.15: *Pous de glaç. Bages, Berguedà, Solsonès i Vallès Occidental*. Albert Fàbrega

El programa Cultura Viva és una iniciativa de l'Observatori del Patrimoni Etnològic i Immaterial que té com a objectiu comunicar els resultats de les recerques científiques sobre temes etnològics que es fan a Catalunya. Cultura Viva retorna així a les comunitats que han estat objecte d'estudi els coneixements que elles mateixes han contribuït a crear.

Museu del Ter
Passeig del Ter, 2
Manlleu

Inscripció gratuïta
93 851 5176
info@museudelter.cat
www.museudelter.cat

ipecc
Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya

SUMARI

<i>Malars, historia i testimoni d'una colònia industrial.</i> Núria Sadurní i Irene Llop	5-8
<i>Fent memòria. Grup de Recerca Local de Taradell.</i> Eva Leucó i Laia Miralpeix	9-12
<i>La Trencadansa de Prats de Lluçanès.</i> Roser Reixach	13-16
<i>Una història a la intempèrie: El llegat patrimonial de la fàbrica i colònia de Gallifa.</i> Centre d'Estudis Voltreganès. Marina Cirera	17-19
<i>Molins i moliners a la Valldora.</i> Centre d'Estudis Lacetans. Esther Miralles	20-23
<i>Inventari del Patrimoni Immateral de Manresa.</i> Mercè Argemí i Helena Garcia	24-28
<i>Quaderns de viatge: Memòria popular en Súper 8 mm.</i> L'Arada. Creativitat Social. Bernat Marquilles i Marina Vilaseca	29-32
<i>Pous de glaç. Bages, Berguedà, Solsonès i Vallès Occidental.</i> Albert Fàbrega	33-35

Malars, historia i testimoni d'una colònia industrial. Núria Sadurní i Irene Llop

Per molta gent, Malars és avui poca cosa més que un conjunt ruïnós de cases situades al costat del Ter en el camí que va de Manlleu a Roda seguint el riu. Per molta altra, però, aquest conjunt de pedres abandonades evoquen un món de records i vivències construïdes a l'entorn d'aquesta devesa privilegiada que formen Ter i Gurri, en el terme de Gurb. Els edificis mig derruïts que es drecen encara orgullosos són molt més que el testimoni d'un passat industrial, són els vestigis d'un passat de valor incalculable que ha resistit el pas del temps i les constants envestides de l'aigua. Són l'evidència d'una història que arrenca, com la de moltes altres fàbriques, al segle XVI amb un molí fariner, i que arriba, amb la industrialització, fins a les darreries del segle XX.

Al llarg dels seus prop de cinc-cents anys d'història, Malars ha patit atacs carlins, incendis, inundacions constants, sabotatges i protestes obreres. Moments de creixement i de crisi que han quedat recollits en documents, diaris i papers escadussers. Una àmplia i intensa recerca que ens ha portat a nombrosos arxius públics i privats i que ha permès refer l'evolució d'aquest establiment pioner des dels seus orígens fins a l'actualitat.

La situació privilegiada de Malars, entre els rius Ter i Gurri, va motivar que el senyor del Castell de Vilagelans, Gispert de Malars, propietari d'aquestes terres, es decidís a construir-hi un molí fariner l'any 1521. Aquest va ser el fonament del posterior establiment fabril que conservaria el seu nom: Malars.

A finals del segle XVIII, quan la zona estava abandonada i només quedaven algunes runes del molí, Josep Molas, moliner de Vic, el va comprar per reedificar el molí. El seu fill va ser qui va engegar la fàbrica, una de les primeres en utilitzar exclusivament l'aigua com a font d'energia a la conca mitjana del Ter.

També va ser la primera en comptar amb la seva pròpia colònia de treballadors i ja pels vots de 1830 hi havia una petita població vinculada a la fàbrica de teixits dels Molas, que la converteixen en la primera experiència colonial de la comarca.

L'any 1900 Malars passà a mans de la família Rifà, de Manlleu, que consolidarien i farien créixer la indústria en els anys posteriors i que en retindrien la propietat, pràcticament, fins al tancament definitiu de l'empresa a la dècada dels noranta del segle XX.

Amb els Rifà l'establiment gurbetà viuria una etapa de creixement que arribaria al seu zenit a mitjan del segle XX. Fou en aquest moment que la fàbrica arribà al seu màxim de treballadors i que la colònia es consolidà amb la construcció de l'escola i l'església. La fàbrica treballava a ple rendiment, la qualitat del seu producte era reconeguda arreu i la colònia arribava al màxim d'ocupació, amb vint-i-dues famílies establertes. Això va ser després de la guerra civil, un conflicte que, malgrat deixar sentir els seus efectes arreu, no va aconseguir aturar la producció a la fàbrica.

Després del creixement dels anys cinquanta, vindria la progressiva decadència derivada de la crisi dels setanta i el definitiu tancament. Aleshores la producció ja s'havia traslladat en un nou edifici al capdamunt d'un turó veí. D'aquesta manera es renovaven les instal·lacions i alhora es fugia de l'amenaça constant de l'aigua que tants disgustos havia ocasionat als habitants de Malars.

Però si els documents han estat generosos, també ho han estat els antics treballadors i habitants de la colònia que han contribuït amb el seu testimoni a completar i enriquir la història d'aquest singular establiment fabril, però per damunt de tot han fet possible posar cara i nom a totes les persones anònimes que van contribuir a convertir aquesta fàbrica de filats en un referent a tota la comarca.

El fet de comptar amb la possibilitat de parlar amb gent que havia estat vinculada directament amb l'establiment gurbetà ja donava, d'entrada, un atractiu afegit al projecte de recerca. Les seves experiències i els seus records eren un material sensible i excepcional que permetria anar més enllà de la història oficial, alhora que ens permetia reivindicar l'important paper dels treballadors –sovint massa anònims– en la construcció i consolidació de la història de la fàbrica i colònia de Malars.

Gràcies a les entrevistes s'ha pogut refer com era la vida quotidiana, la feina a la fàbrica però també el món dels nens o el de les dones. S'ha pogut saber com treballaven però també com es distreien, es curaven quan estaven malalts o com celebraven les festivitats civils o religioses. Episodis com l'arribada de la Mare de Déu de Fàtima a la colònia, l'any 1950, es converteix en el pretext per recuperar la cançó que els nens van compondre per a donar-li la benvinguda ("La Verge Maria a Malars ha vingut, per portar alegria, treball i salut, ja ve, ja ve aquí dalt del Terror"). Una de les tonades que omplia els moments de lleure dels més menuts a la colònia, com també ho feia la cançó que van compondre per una parella de rodamons que s'acostumaven a passejar per Malars i la seva rodalia: "En Retitó i la Retitona estaven molt enamorats, vivien en una caseta que per portes hi tenen sacs. Els petons van abundosos, les garrotades a granel, i agafen cada borratxera que fan baixar el sostre i el cel". Malgrat el to sorneguer, però, hi ha qui encara recorda la por que feia als més petits el sac que el rodamón sempre duia penjat a l'esquena que, a moltes cases, es convertí en un recurs per fer creure als més tossuts.

La capacitat de fer por als habitants de la colònia no era, però, exclusiva dels forasters. L'aigua, omnipresent, constituïa per a molts d'ells el pitjor dels malsons... Les contínues revingudes del Gurri i del Ter els recordaven el perill constant que amenaçava la tranquil·litat a la colònia fins al punt que alguna de les persones entrevistades ens confessava el seu desig ocult d'anar-se'n de Malars per poder fugir de l'aigua.

La vida quotidiana venia marcada per la feina a la fàbrica. Després de treballar, les dones s'encarregaven de les feines de la casa (cuinar, rentar la roba al safareig...), portar l'hort i el bestiar (conills i gallines) i tenir cura dels malalts. Els remeis i les herbes casolanes eren, per tant, cosa de dones. Les herbes que utilitzaven -per fer infusions, olis o ungüents- les recollien al bosc: farigola, ruda pel mal d'orella, herba de cop amb olis, clavells de pastor pel mal de ventre o lliris blancs amb aiguardent pels talls grossos; les malalties dels pulmons, es curaven amb la pólvora del cartutx de caçar. Aquests coneixements es transmetien de mares a filles. Els homes, en canvi, eren els encarregats de la terra, de fer el pa, de la matança del porc i d'anar a caçar o a pescar.

Aquests relats difícilment apareixen en els documents però s'han pogut il·lustrar amb les nombroses fotografies que els propis entrevistats han aportat i que ha acabat integrant l'Àlbum fotogràfic de Malars (www.museudelter.cat/malars o codi QR del llibre). Són retalls de memòria capturats en un tros de paper imprès: nens asseguts a la plaça, o jugant, festes familiars, casaments, comunions a l'església de la colònia, grups de joves banyant-se a la resclosa, crescudes del riu, grups fent broma o jugant a futbol, treballadors celebrant un dijous llarder o anant a la feina... Moments de la vida d'una colònia, d'un temps i d'un món que ara reposa, adormit, a la vora de l'aigua. Recuperar aquest patrimoni era recuperar la veu i la memòria dels que havien fet possible la història de Malars.

Perquè, malgrat ja fa anys que en aquesta devesa entre rius no s'hi senten ni els batans ni les cardes, les veus de la seva gent no s'han apagat i constitueixen, encara avui, un testimoni privilegiat d'una temps en què el ritme de la vida el marcaven les sirenes de les fàbriques del Ter.

La fàbrica i colònia de Malars a principis del segle XX. AMM, Àlbum Coll i Espadaler.

Treballadors de Malars de finals del segle XIX. Arxiu Municipal de Gurb, Fons Joan Oliva-Rifà

Homes de Malars de cacera, cap al 1920. AMG, Fons Teresa Barnera

Celebració del Dijous Llarder amb els nens i nenes de l'escola de Malars asseguts a l'escala de la fàbrica, cap al 1954. AMG, Fons Arxiu Fina Blanch.]

Fent memòria. Grup de Recerca Local de Taradell. Eva Leucó i Laia Miralpeix

El Grup de Recerca Local de Taradell va néixer l'any 2009 i es dirigeix i es coordina des de la Biblioteca Antoni Pladevall i Font. El formen un grup de persones interessades en la història local i en la preservació de la memòria oral, vinculades a la vida cultural de la població: historiadors, arxivers, mestres, periodistes i membres d'entitats culturals.

El Grup es crea davant la necessitat de recollir els records i vivències dels taradellencs que van néixer i viure al segle XX i que han estat testimoni d'un segle d'importantíssims canvis socials, tecnològics, polítics i culturals. Sens dubte, aquests testimonis són un patrimoni únic i extraordinari que cal preservar per a les presents i futures generacions.

Amb aquesta finalitat el Grup de Recerca Local elabora el projecte: **Fent Memòria: records i vivències de la vida quotidiana a Taradell**, un projecte basat en la realització d'entrevistes a la gent més gran de la població i que té com a objectiu la creació d'un arxiu de la memòria oral que permeti recollir, preservar i difondre tots aquests testimonis. El conjunt d'aquestes vivències personals ha de permetre conèixer i entendre com vivien el dia a dia els avis i àvies de Taradell.

El projecte Fent Memòria el dividim amb tres fases:

1. Recollida de la informació

Es realitzen diferents tipus d'entrevista al col·lectiu de persones més grans de la població a qui es fa la proposta de participació seguint criteris d'edat i de salut. Som conscients que les fonts orals no són del tot rigoroses, però sí que expliquen sentiments i sensacions i sumades a altres fonts documentals donen una imatge més precisa de la vida quotidiana.

Les seves històries són aquelles que, sovint, no trobem als llibres, però que formen part de la vida col·lectiva del nostre municipi i si no comptéssim amb els seus testimonis, serien irrecuperables; la vida de cada dia es perd en l'oblit en un parell de generacions i amb aquest projecte ho volem evitar.

- Històries de vida:

Es graven i filmen amb la finalitat de recollir el testimoni vivencial de la persona en diferents àmbits: el treball, l'escola, el lleure, la família, les festes, el poble, etc. La conversa amb l'entrevistat tot i que segueix un guió prèviament establert. S'intenta que sigui distesa i totalment oberta. La durada de l'entrevista és d'uns 60 minuts i és, amb el consentiment de l'entrevistat, filmada, gravada i fotografiada.

En aquests moments (octubre 2015) s'han realitzat més de 150 entrevistes de vida.

- Entrevistes temàtiques

El Grup de Recerca Local realitza, també entrevistes sobre un tema determinat d'interès local amb la finalitat de recollir informació i d'elaborar-ne un audiovisual.

Les entrevistes temàtiques poden ser individuals, quan s'entrevista a una sola persona amb l'objectiu que porti informació del tema triat; i col·lectives, quan són diverses les persones que parlen en grup sobre un mateix tema. En aquest sentit també hem fet una barreja d'aquestes dues facetes, reunint en un mateix dia a diversa gent perquè ens parli d'un mateix tema, fent una xerrada prèvia en grup i després, gravant-los individualment.

Fins a l'octubre de 2015 s'han realitzat els següents audiovisuals:

- Jordi Coll, l'escloper de Taradell (2009)
- Pere Cantal, una vida a pagès (2009)
- Els jocs dels nostres avis (2010)
- La vinya a Taradell (2010)
- L'escola del Gurri (2010)
- L'escola de les monges. Històries viscudes (2011)
- Fem mató amb la Cèlia Santigosa (2012)
- La fira de Santa Llúcia (2012)
- La matança del porc a Taradell (2013)
- La fàbrica tèxtil de Can Costa (2014)
- L'Escola rural del Colomer (2014)

Es tracta de treballs de temàtica molt diferent, sorgits de la col·laboració del Grup de recerca amb altres entitats, com els Tonis de Taradell, la Fundació Vilademan, el Centre Cultural Costa i Font o les escoles de la població.

2. Preservació de la informació

Un dels objectius del projecte és la preservació de la informació recollida en les entrevistes i el seu tractament. Cada entrevista es filma i també es grava, per tant se'n deriven dos productes: un audiovisual que serà el "master" i un enregistrament sonor que queden dipositats a l'arxiu de la biblioteca. Una còpia de l'entrevista s'entrega a l'entrevistat. Durant l'entrevista també es realitzen fotografies. Tot aquest material queda en propietat del Grup perquè en pugui extreure la diferent informació obtinguda i alhora crear futurs documentals.

3. Difusió de la informació

El Grup de Recerca Local de Taradell es proposa recollir tot aquest patrimoni i fer-lo accessible a tothom a través d'un espai web www.grupderecerca.taradell.cat (en fase de proves i que presentarem el proper mes de gener). Amb el suport de la biblioteca i l'arxiu fotogràfic el testimoni dels nostres avis i àvies es complementarà sempre que es pugui amb articles de premsa, fotografies i diferent documentació i bibliografia. Aquest web s'haurà de convertir en el referent bàsic per a l'estudi de la història local del darrer segle a Taradell i per tant en una eina de recerca indispensable per als estudiants i investigadors.

Anualment, coincidint amb la festa major de Taradell, s'organitza un acte a la biblioteca on a banda de presentar la feina feta en el darrer any també es projecta un vídeo amb fragments de les darreres entrevistes de vida fetes als nostres avis i àvies i com a agraïment per la seva col·laboració.

Per altra banda, també s'han projectat alguns dels audiovisuals del Grup de Recerca de Taradell a la televisió local d'EL 9 TV i a les webs dels mitjans de comunicació local (www.radiotaradell.net i www.taradell.com) que també han cobert els diferents actes anuals que fem, així com la revista 'Taradell' i EL 9 NOU, que han publicat diversos articles sobre el grup. El Grup de Recerca també ha estat notícia en el Butlletí d'Informació Municipal de Taradell i ha estat present en algunes de les exposicions temàtiques dels Tonis de Taradell en motiu de la Festa de Sant Antoni Abat. També s'ha donat a conèixer a fora a la comarca, visitant diferents espais i institucions i participant en jornades com la que l'any 2011 va fer l'Associació Catalana de Municipis a Barcelona anomenada Els Ajuntaments i la recuperació de la Memòria. Conclusions i propostes de futur

Tenim clar que el projecte pot perdre força si, periòdicament, no s'hi aporten noves energies i es comença una línia diferent que el torni a posar d'actualitat. En aquest sentit i en el marc del projecte intergeneracional de l'Escola Sant Genís i Santa Agnès de Taradell hem encetat una nova col·laboració. Aquest any els alumnes de l'escola treballaran amb els avis les cançons de la seva època. Ens explicaran què cantaven i com cantaven. Per altra banda, amb la Fundació Vilademany reprendrem el taller de jocs d'abans, amb els jocs de taula.

Actualment estem treballant amb un audiovisual que presentarem el proper mes de gener sobre la festa del Carrer Sant Sebastià, una festa molt arrelada al poble i que de fet s'ha convertit en la festa major d'hivern.

Fotografies amb alguns dels testimonis enregistrats. Així com una de les presentacions del programa Fent memòria (pàgina següent).

La Trencadansa de Prats de Lluçanès. Roser Reixach

La Trencadansa de Prats de Lluçanès és considerada la dansa més representativa de la localitat. Si bé la data en que es balla és al bell mig de l'hivern, el 22 de gener, això no impedeix que aquell dia la plaça Vella s'ompli totalment per poder gaudir una vegada més del cerimonial que impregna tota la festa.

Com altres danses, es feia i es fa dins un context festiu sense el qual no es pot entendre la seva evolució. La funció que tenia inicialment no la podem conèixer, encara que per la tipologia de moviments que ens han arribat fins avui i per l'ús de les almorratxes podem fer-ne certes conjectures.

Al ser una dansa viva ha anat canviant i s'ha anat adaptant als nous costums, a les noves circumstàncies político-socials, tant de la localitat com del país, fins a esdevenir, com sol succeir en els darrers temps, un tret d'identitat per als pradencs.

Gran part de les dades obtingudes sobre aquesta dansa han estat possibles gràcies a la cinquantena d'entrevistes realitzades, i respecte a la informació escrita, s'han recollit notícies disperses en premsa nacional, local i comarcal, i també en edicions diverses de llibres d'història, memòries o opuscles. Una altra de les fonts han estat els arxius, bàsicament els de Prats de Lluçanès però també altres de més específics que conserven documents de danses. Quant a les fotografies, la gran majoria han estat cedides per particulars, i han sigut bàsiques per extraure informació sobre els balladors, la indumentària, l'escenari i altres detalls complementaris de la festa.

El treball s'ha estructurat en diferents capítols, un inicial sobre la Festa Major i un altre de central dedicat a la Trencadansa amb apartats sobre l'evolució històrica, la indumentària, la música amb els intèrprets i l'anàlisi de melodies i lletres, la coreografia, i finalment una relació de balladors des de l'any 1941.

La Trencadansa es caracteritza per l'ús d'unes almorratxes per part dels capdansers, i sembla que podria estar relacionada amb el traspass de càrrecs de la confraria del Roser, una associació que a Prats de Lluçanès trobem datada ja al segle XVII. Les administradores o capitanes del Roser, que van tenir vigència fins a començaments del segle XX, eren les que acompanyaven als administradors de sant Vicenç en el Llevant de taula que es feia per les cases del poble i que els permetia recaptar diners per a diverses despeses de la parròquia.

Pertany a una tipologia de danses força esteses a Catalunya on aquest element cerimonial, les almorratxes, amb les quals es perfumen les balladores, són un distintiu de qui les porta. Trencar dansa o treure ball són denominacions d'algunes d'aquestes danses on la balladora no podia ballar amb la seva parella fins que el capdancer o paborde hagués ballat amb ella, el qual al deixar-la la ruixava.

Les primeres dades escrites on en trobem referència són del segle XIX, i ens expliquen que es ballava per Sant Vicenç però també per les festes del Roser dels mesos de maig i octubre.

Actualment la ballen vuit parelles distribuïdes en dos grups, als capdavant de les quals hi trobem els capdancers. El dia 22 de gener surten al matí de davant de l'ajuntament acompanyats de les autoritats municipals i dels gegants per dirigir-se a l'església parroquial, i després de l'ofici s'encaminen a la plaça Vella. Allà hi fan una volta abans de ballar en la que els primers capdancers acompanyen l'alcalde mentre que els segons una altra persona escollida des del consistori.

Les tres parts que es ballen són la Trencadansa pròpiament dita, el Ballet de Déu i la Corrandà, essent la primera la més solemne. La darrera, la Corrandà, s'obre a la participació del públic una vegada l'han ballada els dansaires i al final s'estableix una competició per veure quin grup manté més estona les noies alçades ja que aquesta figura forma part de la coreografia.

El 1922 es va deixar de ballar per motius fins avui desconeguts i després de la guerra civil es va recuperar l'any 1941. Els capdancers, tant els homes com les dones solien ser casats però no era condició que ho fossin entre ells. D'aquest costum deu venir que encara avui molta gent del poble anomeni casats als capdancers.

Als anys seixanta hi va haver un gran canvi que marcarà notablement la seva evolució posterior fins als nostres dies. El rector del poble va decidir suprimir les festes dels barris el 1960 i davant d'aquesta exigència hi va haver un seguit de protestes durant alguns dies imposant-se després moltes als considerats responsables. Per aquest motiu, l'any següent els joves es van negar a ballar la Trencadansa i es va haver de buscar a corre-cuita nous balladors optant per una colla de nens i nenes que la van ballar un parell d'anys.

Un temps després es va convocar el director de l'Esbart Maragall de Barcelona, Isidre Sulé, per venir a assajar la Trencadansa al poble. Els va explicar que els ensenyaria la versió original, segons ell recollida per Joan Rigall l'any 1930. D'aquesta manera es van deixar de fer una colla de balls, i d'un total de set es va passar a tres, que són els actuals.

A part del dia de la Festa Major, també s'ha ballat a vegades en festivitats considerades rellevants o amb motiu de visites de personatges il·lustres a la nostra vila. Igualment va ser una de les danses més preuades durant l'època franquista, ballada per multitud d'esbarts i de grups d'arreu de Catalunya.

Respecte a la indumentària i com en la majoria d'aquestes danses cerimonials, la parella de capdancers sempre ha destacat per vestir diferent de la resta. Les capdanseres es distingien per portar mantellina negra mentre que les altres noies la duïen blanca i sembla que més antigament s'havien usat caputxes. Més endavant es van substituir les mantellines per rets, excepte les capdanseres, però se'n va recuperar el seu ús l'any 2003, quan també es va confeccionar un nou model de vestuari per a les noies.

En relació a les almorratxes dels capdancers, ja es troben citades en els llibres de comptes de la confraria del Roser de la localitat del segle XVIII i mencionades en totes les descripcions del segle XIX. Als anys quaranta van estar substituïdes per un vistós ram de flors, i es van tornar a utilitzar amb la nova coreografia impulsada a mitjans dels anys seixanta.

Quant a la música, la Trencadansa va estar interpretada molt temps per formacions locals però a partir del 1965 ho han anat fent cobles forànies al desaparèixer llavors la darrera orquestra del poble. Com en la majoria de danses populars, la gent ha posat a les melodies lletres diverses que s'han anat transmeten de generació en generació i que avui encara són ben vives, uns textos que servien per memoritzar la música en uns temps que no hi havia mitjans per a poder-la escoltar.

Balladors de la dècada de 1950. Fotografia cedida per M. Noguera

Finalment cal fer menció de totes les persones que en diferents èpoques han dedicat part del seu temps a mantenir aquesta dansa, i igualment de tots els balladors, ja que sense uns i altres avui no podríem enorgullir-nos-en ni gaudir del perfum que escampa a la nostra Festa Major.

Roser Reixach i Brià
Prats de Lluçanès, octubre del 2015

Almorratxa. Fotografia cedida per Joan Parera

Corranda. Fotografia cedida per Jordi Palau

Grup de Balladors de l'any 2014. Fotografia cedida per Joan Parera

Una història a la intempèrie: El llegat patrimonial de la fàbrica i colònia de Gallifa. Centre d'Estudis Voltreganès. Marina Cirera

La primera filmació cinematogràfica de la història es va fer al 1895 i durava 46 segons. L'efemèride era obra dels germans Lumière i es titulava *La Sortie de l'usine Lumière à Lyon* (La sortida de la fàbrica Lumière a Lió). En ella apareixien els treballadors de l'empresa de materials fotogràfics Lumière sortint ràpidament de la fàbrica després de la seva jornada. Sense voler, amb aquells 46 segons d'imatge en moviment, els inventors del cinematògraf estaven presentant-nos l'avantsala de totes aquelles vides que es construïen de portes en fora, estaven suggerint-nos tot un món que despertava al sortir de la fàbrica i estaven donant peu a imaginar-nos totes i cada una de les històries que els obrers havien deixat esperant-los a la porta de la fàbrica. Amb 46 segons van immortalitzar un moment pràcticament imperceptible per ser tant quotidià però que no deixava de ser «els llimbs» entre dos espais que malgrat estar flanquejats per una porta formaven part del mateix món.

Una història a la intempèrie: el llegat patrimonial de la fàbrica i colònia de Gallifa pretén ser el relat de la història d'una fàbrica portes endins sense obviar què s'esdevenia portes en fora. D'aquesta manera, intenta explorar tot allò que els Lumière deixaven intuir en la seva gravació. Simplement es tracta d'ampliar l'objectiu de la càmera per indagar més enllà d'allò que es suggereix. A través de l'estudi d'un objecte històric concret pretén posar en relleu allò que succeïa a tants altres llocs de Catalunya, totes aquelles experiències i identitats que eren compartides per tant obrers en milers de fàbriques. Possiblement és cert que totes les fàbriques són iguals i que tots els seus obrers s'assemblen. El nou ordre econòmic que irrompé en les societats contemporànies, el capitalisme, imposà una nova cultura del treball que convertia el "molts" en "massa", sense distinció, sense matisos. És tasca de la disciplina històrica reconsiderar-ho i intentar tractar cada llegat que ens deixa la història com "únic".

Allò que en queda, les parets, les imatges i els records és sens dubte patrimoni i recuperar-lo, per fer-lo nostre, per integrar-lo al relat històric, és l'objectiu del present estudi.

Les fàbriques de Gallifa van ser una de les 33 fàbriques tèxtils que s'estengueren a les ribes del pas del Ter per Osona i una de les tres fàbriques tèxtils de l'àrea del Voltreganès. S'hi feia fil de qualitat mitjana, s'alimentaven exclusivament d'energia hidràulica, a 1922 requerien el treball de fins a 420 treballadors i dins del complex industrial de Gallifa hi van conviure pràcticament sempre dues filatures diferents (la Nova i la Vella) i un petit taller de tissatge (Can Rovira). El primer rastre que se'n té data de 1890 i l'últim al 1995 quan se'n tancaren les portes definitivament. Així doncs, les seves parets foren testimonis, durant un segle, del treball i l'agitació insaciable de la nova dinàmica social. Hi operaren diferents raons socials, els noms de les societats capitalistes variaven, en canviaven els directors, entraven i sortien obrers i tanmateix el fil sempre en va ser la raó de ser i l'aigua el seu motor.

La dinàmica d'una petita àrea rural com ho era el Voltreganès començà a tergiversar-se amb l'entrada de les fàbriques tèxtils, les quals van ser les primeres indústries que s'instal·laren en un espai acostumat al treball tradicional del camp i dels paraires. Les de Gallifa no van ser-ne les úniques sinó que juntament amb Can Riva i Ca l'Escolà començaren a teixir el caràcter tèxtil de la zona. I amb això, sense semblar-ho, ho canviaren pràcticament tot. El perfil socioeconòmic de la societat voltreganesa començà a adquirir una altra fesomia, la urbanització s'accelerà i en transformà el paisatge, la composició de l'estructura familiar es modificava progressivament, les formes de relació passaven a regir-se per noves normes i nous pactes, canviaven els gustos, iniciaren les onades migratòries, s'assumien noves identitats i el temps adquiria una nova concepció i esdevenia una nova convenció.

És força clar que les fàbriques de Gallifa tingueren la seva responsabilitat en aquesta transformació però les variables per constatar aquest trencament al Voltreganès són moltes i la majoria estan per explorar en profunditat.

Tot i això, Una història a la intempèrie pretén evitar ser únicament un relat construït a través de l'ull sovint predeterminat de l'historiador i intenta que el seu resultat sigui fruit d'allò que hi han aportat els seus testimonis, és a dir, els seus actors principals. Per aquest motiu la recopilació i la anàlisi de la memòria oral han adquirit fort pes dins la recerca i, de fet, aquest n'era un dels principals objectius, així com també ho era la recuperació de material gràfic. Finalment la documentació del patrimoni arquitectònic es presentava també com una de les grans fites que, en aquest cas, obligava a actuar pràcticament com a historiadors d'urgència a causa de la parcial destrucció que presenten les fàbriques actualment, malgrat que la seva activitat no ha cessat del tot amb l'encara explotació de la turbina per part de l'empresa Estabanell i Pahissa.

La tasca de recopilació de patrimoni arquitectònic també incloïa la constatació del grup d'habitatges Sant Salvador, el qual es presentava com una fórmula intermèdia entre una fàbrica i una colònia. El motiu pel qual no es consideri estrictament una colònia industrial es deu

al fet que en el moment de la seva construcció el Grup es localitzava a la que era llavors la perifèria del centre urbà de Sant Hipòlit de Voltregà. Això implicava una ubicació a un km de distància respecte a les fàbriques i una integració absoluta a l'urbanisme de la vila i a les seves dinàmiques. La propietat era de les fàbriques de Gallifa i la seva fórmula d'accés era a través d'un lloguer reduït reservat només als seus treballadors. Això implicà que la majoria dels inquilins del Grup Sant Salvador fossin famílies que no disposessin d'habitatge al Voltreganès, un pes que sovint requeia sobre la població nouvinguda - sobretot a la dècada dels anys 50 i 60 -.

Els resultats de l'estudi però semblen reptar-nos a seguir estirant el fil ja que ens han presentat qüestions amb possible respostes interessants com per exemple ho és la recuperació, a través de fonts orals, dels camins que seguien els treballadors per arribar a la fàbrica. Tot plegat qüestions i conclusions plantejades després d'indagar en el patrimoni material i immaterial sobre un objecte històric concret: la fàbrica. Un ítem que sembla aparèixer-nos com la gran al·legoria de la modernitat o, almenys, com un dels elements paradigmàtics d'aquest nou ordre. Ja fos de forma conscient o inconscient, és evident que aquest axioma no els va passar per alt als germans Lumière i, en tot cas, no és irrellevant que la primera imatge del cinema, una de les gran revolucions contemporànies, fos precisament allò: una fàbrica.

Dues comparatives: A dalt, grup de treballadores davant l'edifici d'Hilaturas Marquet a la dècada de 1940. Autor i procedència: Diego García. A la dreta, concentració de treballadors de les fàbriques de Gallifa als seus exteriors. Se sap que aquest tipus d'actes es van produir en motiu del tancament de les fàbriques. Autor: Josep Castells. Procedència: Família Musachs. A baix, vista panoràmica del conjunt de les fàbriques de Gallifa i el seu entorn. Autor: Josep Castells. Procedència: Família Musachs. A la dreta, imatge en el moment de l'enderroc d'una de les naus de Gallifa, febrer del 2015. Marina Cirera.

Molins i moliners a la Valldora. Centre d'Estudis Lacetans. Esther Miralles

La Valldora

El Solsonès té racons plens de bellesa; un d'ells és la Valldora. Aquest disseminat del municipi de Navès està situat al peu dels cingles de la serra de Busa, a prop de Sant Pere de Graudescales. Travessat pel riu Aiguadora, està format per l'església i el mas de Sant Lleïr, l'antiga escola de la vall, el molí i serradora de Ca l'Ambrós, el molí i serradora de Cal Guirra i un petit grup de masos i masoveries dedicats fins a la segona meitat del segle XX a l'economia de subsistència de base agrària.

El projecte

La recerca de caràcter etnogràfic Molins i moliners a la Valldora s'emmarcava dins d'una línia de treball més àmplia en la que intervingien diferents agents com ara els veïns de la Valldora, l'ajuntament de Navès i el Centre d'Estudis Lacetans, i que tenia com a objectiu la dinamització de la Valldora a partir de la posada en valor del seu patrimoni natural i cultural.

A mitjans dels anys 90 una primera intervenció impulsada per l'ajuntament va permetre la rehabilitació del molí fariner i la serradora de ca l'Ambrós com a petit centre expositiu en el que es van començar a fer visitar guiades, i també va fer una primera organització del futur Ecomuseu de la Valldora, amb l'habilitació de la planta baixa de l'antiga escola. A inicis del 2000, els veïns van reorganitzar l'Ecomuseu, aportant-hi eines i objectes personals. L'any 2012 el Centre d'Estudis Lacetans va impulsar una primera intervenció a Cal Guirre a través d'un Pla d'Ocupació, que va permetre una important neteja i tria de materials de la serradora, la ferreria i el molí fariner.

Amb anterioritat el Centre d'Estudis Lacetans ja s'havia interessat pel patrimoni moliner de la comarca, i en aquest sentit havia realitzat la recerca IPEC-documentació "Molins de secà. Medi, producció i tecnologia al sud del Solsonès" per al Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional de Catalunya.

L'any 2013 l'ajuntament de Navès va elaborar un projecte integral de rehabilitació del conjunt de cal Guirre amb la idea de poder executar-lo amb fons europeus. Mentrestant, el Centre d'Estudis Lacetans va creure oportú realitzar una recerca amb l'ajut de l'Institut Ramon Muntaner que permetés, gràcies al testimoni de les persones vinculades al molí, elaborar un inventari dels béns mobles i immobles dels dos conjunts i de l'Ecomuseu.

El projecte va consistir en la realització de treball de camp en el que es va procedir a fotografiar els béns mobles i immobles, identificar-los i registrar el seu funcionament. Es va realitzar una entrevista en profunditat a Núria Pujols Vila, molinera de cal Guirra, qui al llarg de diverses hores de conversa, va anar desgranant el batec de la vida a la vall i els canvis que hi van tenir lloc al llarg dels darrers 80 anys. A més d'aquesta entrevista, altres informants van col·laborar molt activament en ensenyar i explicar els dos molins i serradores. Posteriorment es va bolcar la informació en les bases de dades de l'IPEC de fotografies, béns mobles, béns immobles i entrevistes.

A continuació es tracen molt breument les característiques principals dels béns estudiats.

Cal Guirra

La casa de cal Guirra era habitatge, molí fariner, serradora i ferreria. L'edifici té dues plantes de pedra, tàpia i totxo. A la planta superior, sota teulada, hi ha l'habitatge -antigament eren dos habitatges, cal Guirre i ca l'Armenter- i la serradora. A la planta baixa hi ha l'obrador del molí, que també conté una part de taller de fusteria, la ferreria i l'embarrat de la serradora. Al davant i al costat nord de la casa hi ha diversos coberts, abans residència de gallines, conills, truges i porcs. La bassa del molí està adossada a la paret oest. El cup del molí té uns 6 m. de fondària. De la bassa també surt el canal que abasteix el rodet de la serradora i un sobreeixidor.

El molí tenia tres moles: la del molí escairador, la del molí de gra i la del molí de farina. El molí escairador és el primer que es va deixar de fer servir, a inicis del segle XX. Amb el temps, a l'arbre del molí se n'hi van anar acoblant altres màquines: la llímpia, el bufador de la fornall de la ferreria, el torn de passar farina i les màquines de taller: la mola d'esmolar, la mola d'esmerilar, el torn de fusta, la màquina de foradar i la regruixadora de fusta. Així mateix s'hi va acoblar, als anys 30, al mateix arbre, una dinamo per generar electricitat.

Al costat del molí es troba la ferreria, que conserva tota la maquinària i eines excepte l'enclusa, que va ser robada fa pocs anys.

La serradora té un rodet vertical de 180 cm de diàmetre. A l'extrem de l'arbre hi ha una transmissió que, mitjançant un doble joc de corretges i politges, multiplica la velocitat angular i transmet la força a la serradora. La màquina de serrar és una serra cinta o serra sense fi. Es tracta d'una serra de carro que té una tira circular metàl·lica dentada, llarga, estreta i flexible. Aquesta serra es desplaça entre els dos volants que es troben en el mateix pla vertical. En el pla horitzontal hi ha un llarg banc de fusta la base del qual és fixa mentre que la part superior, el carro, es desplaça de forma manual sobre unes guies.

En aquest carro es posaven els troncs, s'ajustaven contra les galgues i s'anava empenyent contra la serra, que girava a gran velocitat accionada per la força que transmetia l'embarrat al volant inferior. A la serradora també hi ha la màquina per esmolar les serres, l'entrescadora i un petit fornall que permetia soldar la cinta quan es trencava.

L'estat de conservació de la maquinària del molí i de la serradora és molt bona. Dos factors expliquen el motiu; el primer és que el declivi de l'activitat, als anys 70, va coincidir amb la jubilació del moliner, en Josep Pujols -moliner, ferrer, fuster...- i per tant ja no es va invertir en nova maquinària. El segon és que en Josep es va mantenir actiu i va anar mantenint-ho tot en funcionament fins el moment de la seva mort, l'any 1998, i per tant les màquines i les eines són antigues però s'han mantingut ben conservades fins fa molt poc.

Ca l'Ambrós

Ca l'Ambrós és una construcció de pedra de dues plantes d'alçada i golfes. A la planta baixa es troba el molí fariner, el forn de pa i la ferreria i al pis, l'habitatge familiar. Darrera de la paret nord de la casa hi ha la bassa del molí.

El rec de ca l'Ambrós comença en el desguàs del rec de cal Guirra. La bassa havia tingut cup però en la reforma dels anys 90 es va substituir per tubs de pressió. La configuració original de l'obrador era de dues moles i un escairador, però aquest va ser totalment desmuntat i es va aprofitar el carreu per muntar-hi una turbina, així que actualment a la sala de mòlta hi ha la mola de farina i la de gra per al bestiar. També hi ha la llímpia, la pastera i el torn que ensacava la farina segons l'espessor del gra mòlt. En un edifici annex es troba la ferreria, tancada des de fa molts anys.

La serradora de ca l'Ambrós es troba a una vintena de metres de la casa. Es tracta d'un cobert sense parets; la teulada reposa sobre sis pilars, alguns antics i altres restaurats l'any 1995. L'embarrat està sota l'entarimat, gairebé sobre el riu Aiguadora. La serradora també aprofita l'aigua de la bassa del molí.

La màquina principal de la serradora és una serra de cinta similar a la de cal Guirre i també té altres màquines pròpies de l'activitat com és l'aplanadora de fusta i el torn, la mola d'aigua per esmolar ganivets i una altra mola per a eines de tall.

L'ecomuseu de la Valldora

L'ecomuseu de la Valldora està situat en la planta baixa de la que havia estat l'escola de la Valldora, construïda cap al 1920 i que va romandre oberta sense interrupció -no es va tancar ni per la guerra civil-, fins els anys 60. Es tracta d'un petit edifici de dues plantes. La superior, que era l'habitatge del mestre, ara és una segona residència. La planta baixa, que era l'aula, reuneix una mostra d'eines dels oficis de la vall (ferrer, moliner, fuster i forner) i eines diverses dels treballs agraris, així com un recull fotogràfic de les famílies de ca l'Ambrós i cal Guirre. Els objectes exposats provenen de les ferreries, serradores i molins de la Valldora.

Epíleg

El juliol del 2015 es va inaugurar la reforma integral de cal Guirra. S'ha rehabilitat l'edifici amb extrem respecte de les estructures originals, així com la maquinària tant del molí com de la serradora i la ferreria.

Imatges de molins a la Valldora. A baix, Cal Guirra.

Inventari del Patrimoni Immaterial de Manresa. Mercè Argemí i Helena Garcia

Manresa té un patrimoni divers, singular i rellevant que li dona personalitat i dota els seus habitants d'elements d'identitat compartida. Aquesta riquesa patrimonial, però, no rau només en els béns materials sinó que també compta amb un conjunt molt rellevant d'elements culturals no tangibles que conformen un cos de tradicions i coneixements de caire popular i tradicional que, en molts casos, té una llarga història.

Aquest patrimoni immaterial és compartit pel conjunt de la comunitat i és ben vigent gràcies a les entitats que el mantenen viu. De fet, es pot dir que és molt més conegut i participat aquest patrimoni que no pas el conjunt format pel patrimoni arquitectònic. Per tant, cal considerar aquest conjunt com un patrimoni d'especial interès per la ciutat en la mesura que representa un important instrument d'identitat per la comunitat i de cohesió social.

Conscient de la importància del llegat immaterial de la comunitat ciutadana, l'Ajuntament de Manresa, que ja s'ha dotat fa anys dels instruments de gestió adequats per al patrimoni arquitectònic, paisatgístic, arqueològic i natural, seguint amb la intenció d'identificar, documentar i protegir el patrimoni de la ciutat, ha promogut la redacció de l'*Inventari del Patrimoni Immaterial de Manresa (IPIM)*, una eina de coneixement que pretén la definició, documentació i descripció del patrimoni immaterial de la ciutat.

La motivació

Ja fa anys que les entitats ciutadanes i l'Ajuntament de Manresa vetllen per consolidar el patrimoni immaterial de la ciutat, sobretot en relació al patrimoni festiu, i per difondre el seu coneixement entre tota la ciutadania. Com a exemples: la promoció de les festes i del cicle festiu, l'edició de la Col·lecció del Patrimoni Festiu de Manresa, l'edició de CD amb músiques del cicle festiu, etc.

En aquest marc, l'any 2009, el Casal Familiar Recreatiu va demanar a l'Ajuntament de Manresa de declarar patrimoni immaterial de la ciutat les representacions dels Pastorets, que l'any 2010 van acomplir els 100 anys d'història. Per donar resposta a aquesta petició, signada per un nombre important d'entitats, es va considerar l'oportunitat de reconèixer tot el conjunt d'elements del patrimoni immaterial de la ciutat i crear el present inventari.

Amb aquesta actuació també es donava compliment a les voluntats i a les accions proposades al Programa municipal de Dignificació del Patrimoni Cultural, que reconeix el patrimoni immaterial de la ciutat, i dins d'ell les tradicions i festes populars de Manresa, com un instrument de dignificació de la imatge de la ciutat, de promoció del sentit de pertinença i identitat i, en definitiva, de cohesió social i de millora de la qualitat de vida. I es proposa com a accions a desenvolupar:

- Fomentar les accions de divulgació de la cultura popular i tradicional i de la imatgeria local i donar a conèixer la tasca de les entitats locals en aquest àmbit
- Enfortir el paper de les festes populars com a espais de relació i trobada.

Les referències

El punt de partida utilitzat com a referència per la redacció va ser la Llei 9/1993, de 30 de setembre del Patrimoni cultural català que reconeix la categoria de protecció del patrimoni immaterial. Per aquest conjunt remet a la Llei 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural de Catalunya.

L'any 2003, la Unesco va adoptar la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat, en la qual es dona una definició àmplia del patrimoni immaterial.

Per iniciar el procés de redacció de l'IPIM, es van buscar exemples que servissin de referència, però l'únic referent útil aleshores van ser els Mapes de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, que inclouen l'inventari del patrimoni immaterial

Els continguts

En la redacció de l'IPIM s'han pres com a referència les categories proposades en la Convenció per a la salvaguarda del patrimoni cultural immaterial de la Unesco:

- tradicions i expressions orals (referències d'origen no literari relacionades amb llocs o elements de Manresa)
- arts de l'espectacle (manifestacions musicals, teatrals, de dansa, singulars i específiques de Manresa)
- usos socials, rituals i actes festius (costums, festes populars...)
- coneixements i usos relacionats amb la natura i l'univers
- tècniques artesanals tradicionals (manifestacions relacionades amb oficis, artesanía, gastronomia...)

En l'inventari només es recullen elements vigents. El criteri bàsic que s'ha seguit per a incloure un element és que ha de ser reconegut com a propi i identificar la comunitat que formen els ciutadans i ciutadanes de Manresa (en la seva totalitat o una part important de la mateixa).

En algun cas, s'han documentat elements que no són específics de Manresa, sinó compartits per una comunitat més àmplia, però que presenten alguna peculiaritat o especificitat local que els fa diferenciar-se de la resta.

També s'ha valorat el criteri temporal: de manera orientativa, per a considerar un element, s'ha tingut en compte la seva realització, de manera continuada, durant un mínim de deu anys. Aquest criteri, però, no és estricte, i també s'han considerat elements recuperats recentment d'una tradició anterior i elements que, encara que no tenen aquesta vigència, s'hi acosten i la seva inclusió és coherent amb el conjunt.

No es tracta, però, d'un inventari tancat, i poden produir-se incorporacions o baixes. Un nou element es podrà incloure a l'inventari en un tràmit iniciat d'ofici pel propi Ajuntament de Manresa o a instància d'entitats, associacions o col·lectius, mitjançant una sol·licitud on s'indiquin els motius pels quals es justificaria la seva incorporació i acompanyant la sol·licitud d'adhesions de tercers.

Per cada element s'ha redactat una fitxa descriptiva que conté camps d'identificació, descriptius, de dades històriques i de referències documentals o bibliogràfiques.

Redacció i aprovació de l'IPIM:

El document ha estat redactat pels serveis tècnics de la regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Manresa i amb la participació directa d'una persona especialista contractada a tal efecte i s'ha elaborat amb la participació de les persones, entitats i associacions que treballen activament en el manteniment, la renovació i la difusió del conjunt del Patrimoni Immaterial de Manresa.

El document present ha estat reconegut per resolució del tinent d'alcalde i President de l'Àrea de Serveis a les Persones de l'Ajuntament de Manresa, a proposta del regidor delegat de Cultura, en data 31 d'octubre de 2012.

Tal com s'expressa en el seu pròleg, l'inventari s'ha concebut com un document viu, obert a modificacions. Així, després de la redacció final per a l'aprovació del document, ja s'han rebut aportacions per afegir noves precisions i ampliar el contingut de dues de les fitxes que han motivat que, en data 7 de febrer de 2014, el regidor delegat de Cultura Joan Calmet hagi aprovat una modificació parcial de l'IPIM.

Mercè Argemí Relat

Tècnica de patrimoni de l'Ajuntament de Manresa

Octubre de 2015

Relació de fitxes:

1. Tradicions i expressions orals (referències d'origen no literari relacionades amb llocs o elements de Manresa):
 - 1.1. La Misteriosa Llum
 - 1.2. Miracle del Pou de la Gallina
 - 1.3. Dites sobre Manresa i els manresans
 - 1.4. Peculiaritats lingüístiques
 - 1.5. Vocabulari tradicional de la cinteria
2. Arts de l'espectacle (manifestacions musicals, teatrals, de dansa, singulars i específiques de Manresa):
 - 2.1. Goigs de la Misteriosa Llum
 - 2.2. Goigs dels Cossos Sants
 - 2.3. Goigs de la Mare de Déu dels Dolors
 - 2.4. Goigs de la Mare de Déu de l'Alba
 - 2.5. Goigs de la Mare de Déu de la Salut
 - 2.6. Goigs de la Mare de Déu de la Guia
 - 2.7. Goigs de la Mare de Déu del Remei
 - 2.8. Goigs de la Puríssima
 - 2.9. Marxa dels Armats
 - 2.10. Marxa de la Llum
 - 2.11. Himne de Manresa a Sant Ignasi
 - 2.12. Himne de la Divina Pastora
 - 2.13. Músiques del seguici de Festa Major: Autoritas Populo i toc d'Heralds i Timbaler
 - 2.14. Músiques del Correfoc i la Mostra del Correfoc
 - 2.15. Ball de l'Àliga
 - 2.16. Ball de Cavallets
 - 2.17. Ball dels Gegantons
 - 2.18. Ball dels Gegants Vells
 - 2.19. Ball dels Gegants i els Nans
 - 2.20. Ball dels Nans
 - 2.21. Ball de la Víbria

- 2.22. Ball del Drac
- 2.23. Ball de la Víbria i el Drac
- 2.24. Ball de la Tremenda
- 2.25. Ball de l'Asmodeu
- 2.26. Ball de Dimonis
- 2.27. Ball de la Gàrgola
- 2.28. Ball dels Dracs mòbils
- 2.29. Ball del Rossinyol
- 2.30. Ball de la Bolangera de Manresa
- 2.31. Sardana - Estil manresà
- 2.32. Els Pastorets
- 2.33. Els Pastorets als Carlins
- 2.34. Innocentada

3. Usos socials, rituals i actes festius (costums, festes populars...)

- .1. Patge reial i cavalcada de Reis
- .2. Festa de la Misteriosa Llum
- .3. Dijous Llarder
- .4. Carnestoltes
- .5. Setmana Santa i Pasqua
- .6. Fira de l'Ascensió
- .7. Festa de la Divina Pastora
- .8. Corpus i les Enramades

- .9. Sant Joan
- .10. Festa Major (Cossos Sants)
- .11. Festes dels barris
- .12. Tronada a la manresana
- .13. Fira de Sant Andreu
- .14. Passada de la Puríssima
- .15. Santa Llúcia
- .16. Lliurament dels capons a Balsareny
- .17. Misses del Gall
- .18. Fer cagar el tió
- .19. Sants Innocents
- .20. Correfoc
- .21. Castells

4. Coneixements i usos relacionats amb la natura i l'univers

4.1. Tasques del sequier o sequiaire

5. Tècniques artesanals tradicionals (manifestacions relacionades amb oficis, artesanía, gastronomia...):

- 5.1 Ofici de cintaire
- 5.2. Ametlles de la Llum
- 5.3. Bacallà a la manresana
- 5.4. Panets de Sant Ignasi
- 5.5. Bananes

Ball de gegants; Bananes; Correfoc de Manresa i Pastorets de l'any 1931 al Casal Familiar Recreatiu.

Quaderns de viatge: Memòria popular en Súper 8 mm. L'Arada. Creativitat Social. Bernat Marquilles i Marina Vilaseca

‘Quaderns de viatge, memòria popular en Super 8 mm ha sigut un projecte de cerca de filmacions en els formats subestàndard de 8mm i Super 8mm, amb l'objectiu de posar en valor el patrimoni cultural popular de la Catalunya central. Els resultats han permès reviuir des de la mirada dels seus protagonistes, expressions tant personals com el cinema domèstic i el cinema amateur entre els anys 60 i 80. El projecte ha facilitat alhora la conservació del material recollit en formats digitals, per la posterior re-apropriació del mateix pels seus protagonistes i pel conjunt de la gent del territori, per qui esdevé part del seu patrimoni cultural popular. ‘Quaderns de viatge’ ha sigut un procés que ens ha permès exposar material inèdit. S’han recollit prop de 200 pel·lícules i 20 testimonis han aportat les seves vivències personals i col·lectives entorn els formats 8mm i Super-8mm.

Campanya de recuperació i telecinats:

El projecte ha comptat amb un grup de treball amb informants claus dels diferents municipis que han facilitat la presentació i acollida del projecte al territori, i han ajudat a identificar persones que van filmar en els formats analògics 8mm i Super 8mm. Amb el missatge “Recupera els teus records i no deixis que el pas del temps deteriори les teves pel·lícules”, es va realitzar una forta campanya publicitària per tal de captar interès i fer créixer la llista de contactes potencials.

Es va oferir un servei de telecinat (digitalització), posant especial èmfasi en aquelles pel·lícules relacionades amb les tradicions locals i la cultura popular i tradicional catalana. Dels films seleccionats, es va escanejar la imatge de cinema amb qualitat professional, preparada per ser visionada i editada en qualsevol plataforma digital o sistema domèstic de DVD. En el procés es va capturar cada fotograma directament pel costat de l'emulsió amb òptiques d'alta resolució.

Els resultats han sigut concebuts com a recursos per a l'exposició inèdita i alhora ens ha permès que els propietaris i entitats del territori puguin disposar d'un format compatible amb la tecnologia actual per poder difondre el seu patrimoni cultural.

Treball d'anàlisi de la Cultura Popular:

La valorització de la cultura popular, tant a nivell d'objecte temàtic (allò que es filma), com a nivell d'intencionalitat i de perspectiva social de la cultura, d'evolució tecnològica i de les seves repercussions, s'ha treballat des de dos nivells:

1- En producte expositiu (fotogràfic i acompanyat de documentació audiovisual, en format original i també de postproducció que permeti transmetre la cultura popular des de les perspectives mencionades).

2- A nivell de procés popular: introducció als formats analògics, capacitació-formació en revelat, conservació i elaboració de telecinats, i a nivell d'adaptació tecnològica del format.

Format expositiu:

El projecte ha captat i ha posat en valor la cultura popular catalana del centre de Catalunya a partir de la recuperació i interpretació de les filmacions en els formats 8mm i Super 8-mm, s'ha pogut dur a terme gràcies a diferents famílies dels municipis de la Segarra: Biosca i Torà. Sud del Solsonès: Pinell, Llobera, Solsona, Riner, Clariana de Cardener, Pinós i La Molsosa. Anoia: Igualada, Jorba, Copons, Veciana, Puigalt, Sant Martí Sesgueioles, Els Prats de Rei, Calaf, Sant Pere Sallavina, Calonge i Castellfollit. Bages: Cardona, Sant Mateu del Bages, Fonollosa, Aguilar de Segarra, Rajadell, Castellfollit del Boix i Manresa.

Aquest territori conforma un espai ben delimitat de la Catalunya Central que pot albergar una gran comarca natural amb fluxes econòmics i socioculturals ben definits, on les capitals jugaven un paper important en l'accés a la cultura i la documentació històrica.

El projecte ha aconseguit posar en valor la memòria popular a partir de la recuperació i interpretació de la cultura popular a través de:

1- L'evolució dels objectes documentats i filmats. Les primeres persones que van aconseguir càmeres 8mm i Super 8mm, principalment van filmar festivitats locals, culturals, i familiars. Hem analitzat el seu contingut i la intencionalitat de la persona que filmava. Aquestes pel·lícules recuperades de l'oblit, ens ha facilitat el moment d'interpretar la cultura popular des del què en aquell moment s'en valorava.

2- L'evolució de la intencionalitat. Hem vist que les filmacions es feien en moments concrets i pensats com a excepcionals per part del filmador. L'evolució de la intencionalitat s'ha analitzat a nivell temporal i també social, a partir de les diferències existents entre diferents filmacions de famílies amb posicions socials distintes.

3- L'evolució tecnològica en la documentació sociocultural. Aquesta perspectiva ens ha permès analitzar l'evolució des del moment de l'aparició dels formats 8mm i Super-8mm des dels anys seixanta fins als vuitanta, amb les diferències que comporta a nivell de format i possibilitats d'enregistrament.

Formats expositius:

- 1- Document Catàleg-Audiovisual. Exposició d'una selecció de 35 pel·lícules inèdites, acompanyat d'un llibert expositiu, annex de l'exposició itinerant.
- 2- Producció de 7 plafons, 210x85 cm (Roll-up), entorn el catàleg expositiu.
- 3- Calendari 2013 del projecte.
- 4- Visionat de pel·lícules a diferents sales vinculades a l'exposició itinerant.
- 5- Projectió TV Cardona.

Formació:

Curs teòric i pràctic d'introducció a l'univers del Super 8 (3 sessions). Els curs es va dur a terme al Casal de Les Escodines de Manresa i hi va assistir un total de 10 alumnes. El curs formatiu ha tingut un impacte aglutinador positiu: joves estudiants en matèria d'audiovisual han fet reviure el petit format cinematogràfic amb el suport de varies entitats com el Cine Club Manresa i experts pedagogs de l'àmbit artístic i audiovisual.

Sessió 1, Taller d'introducció al Super 8: Sessió teòrica i pràctica del cinema en Super 8. Es va contextualitzar històricament el Super 8 dins dels altres formats cinematogràfics amateurs. Es van mostrar les diferents variants del Super 8 com el Single 8 i el DS8. Es va aprendre a utilitzar la càmera i el projector.

Sessió 2, El Super 8 com a pràctica

artística i experimental: Es va projectar i debatre sobre els diferents usos i abusos del format Super 8 mm en l'audiovisual contemporani. Una eclèctica i heterodoxa selecció de films, espots i experiments ens van servir per contextualitzar i comentar la creació actual i els seus lligams amb el passat, així com les seves manies més recurrents: el lo-fi, el found footage i les manipulacions animades.

Sessió 3, revelat de pel·lícula Super-8mm

Es va aprendre a revelar una pel·lícula reversible de Super-8mm en color (procés E-6). Es van mostrar indicacions sobre com preparar els químics, com utilitzar el tanc de revelat i quines eren les variables a tenir en compte en el procés de revelat, i es va posar en pràctica. Finalment, un cop revelada la pel·lícula, es van aprendre a utilitzar la moviola i l'empalmadora per tal d'editar la pel·lícula.

Pous de glaç. Bages, Berguedà, Solsonès i Vallès Occidental. Albert Fàbrega

L'any 1992, Jaume Perarnau va publicar un quadern del Centre d'Estudis del Bages titulat «Els pous de gel del Bages». Els primers anys del segle XX, alguns autors havien començat a recollir informació sobre els pous de gel a Catalunya, davant el fet, ja evident, que era una activitat condemnada a desaparèixer i que des de la segona meitat del segle XIX es trobava en una llarga i lenta agonia. És particularment significatiu un article d'Antoni Gallardo, l'any 1933, al butlletí del Centre Excursionista de Catalunya que duia per títol «El glaç natural. Indústria rural que desapareix».

Des de llavors, diverses persones i institucions han emprés la tasca d'inventariar els pous de glaç a les comarques catalanes i, en algun cas, s'ha procedit a la seva restauració i museïtzació. Cal destacar l'obra «Els pous de glaç del Vallès Oriental», de Dantí, Cantarell i Cornelles.

Arran de tot això el nombre de pous de glaç inventariats a Catalunya no ha parat de créixer. Segons un inventari recent fet per Gener Ay-mamí n'hi ha 522 d'enregistrats. El seu estat és molt variable i alguns ja no existeixen, tot i que se'ls coneix a través de la documentació de l'època.

En aquest context, cal situar el treball «Pous de glaç del Bages, Berguedà, Solsonès i Vallès Occidental», editat el 2013, per l'editorial Farrell dins la col·lecció Llibres de Muntanya.

El llibre és el fruit del treball d'alguns anys dedicats a localitzar i fotografiar els pous de glaç de la Catalunya Central amb la finalitat de posar al dia el seu inventari, i també amb la idea de dur a terme una publicació per difondre'n el seu coneixement.

Des de molt antic es documenta la necessitat i el gust per beure fred. Tot i que durant molt de temps es van lloar les virtuts sanitàries de beure fred, la raó principal sempre va ser el plaer d'ingerir begudes fredes per suprimir la calor, de la mateixa manera que era desitjable prendre líquids calents per eliminar el fred del cos. Tampoc no era la funció principal la de conservar els aliments, ja que la tècnica habitual de conservació eren els salaons. Això va fer que des de molt aviat es busquessin diferents formes de refredar els líquids, una de les quals era l'ús de la neu i el gel.

Sembla que a l'antiga Roma els rics usaven la neu, mentre que l'ús del gel es reservava als més pobres. La pràctica de fer pous per conservar la neu ja es documenta almenys des de l'any 350 aC, tot i que la generalització del pous de gel no va arribar a les nostres terres fins els segles XVII i XVIII. El fet que fins aquell moment l'ús de la neu per refredar estava reservat a les classes altes el feia molt minoritari. Amb la producció i distribució de gel, el fred va arribar a totes les classes, es va generalitzar i va donar lloc a l'aparició de grans fortunes d'algunes persones que es dedicaven al comerç del gel a les grans ciutats.

Atès que l'aigua es presenta en estat líquid entre els 4 i els 100 graus i atès que a la Catalunya Interior àrea la mitjana de les temperatures anuals oscil·la entre els 3-7 graus en ple hivern i els 21-25 graus a l'estiu, la conservació del gel, per a la posterior distribució i venda, presenta un problema, que es va tractar de resoldre amb la construcció dels pous de gel. La xarxa del gel requeria de pous a la zona de producció -per conservar-lo fins a la seva distribució als punts de consum- i de pous a la zona de consum -per conservar-lo fins a la seva entrega al consumidor final-.

La majoria de pous de la Catalunya Central eren als punts de producció, tot i que en ciutats fredes com Manresa el mateix pou podia fer les dues funcions. No és el cas de Barcelona, on el gel havia d'arribar de pous el més propers possible a la ciutat, a fi de minimitzar les pèrdues durant el transport, però on calia disposar de pous on guardar-lo fins a fer-ne el repartiment. De totes formes, el lloc d'origen del gel que arribava a un lloc determinat depenia tant del preu com de la capacitat de producció i la garantia de subministrament del centre productor. A més a més, el comerç del gel no era lliure, i les autoritats locals establien els llocs de proveïment i els preus i condicions amb què s'havia de vendre a la gent.

La producció i distribució del gel natural tenia les seves dificultats. El fet d'estar fortament condicionat per les condicions naturals, geogràfiques i climàtiques, va fer-ne una activitat irregular i amb molts riscos. Tot i que el seu període d'esplendor s'emmarca dins l'anomenada Petita Edat del Gel, la irregularitat climàtica que va caracteritzar aquells anys fa que a vegades els rius i basses no es gelessin, a causa de temperatures massa altes. La proximitat dels pous als corrents d'aigua també provocava que estessin sotmesos a sequeres o inundacions, a causa de la irregularitat dels rius mediterranis. Aquesta subjecció al comportament dels elements naturals va originar un reguitzell de supersticions i pràctiques, similar al que es donava en l'agricultura.

Per altra banda, el segle XVIII, va haver-hi una eclosió de pous, sense cap mena de regulació, cosa que va fer que aparegués una sobreproducció que va portar a tancar molts pous. Així, de la mateixa manera que n'apareixien de nous o s'ampliaven els existents, també n'anaven desapareixent.

El cop definitiu a la producció de gel natural va arribar en la segona meitat del segle XIX amb l'aparició del gel artificial. El fet que aquest es produís industrialment i no estès lligat a les condicions climàtiques, juntament amb altres circumstàncies, com ara el fet que el gel natural pagués impostos més alts que l'artificial a causa que aquest era més car de produir -mentre que el gel natural només s'havia de recollir-, va fer que ràpidament arribés la decadència i la desaparició de la producció de gel natural. Molts dels pous que encara treballaven van ser adquirits pels fabricants de gel artificial a fi de controlar-ne la producció o de tancar-los.

Els anys 1930 i 1940 encara es feia gel en algun pou, però de forma totalment anecdòtica. Avui només en queden les restes, la majoria de les quals corren un seriós risc de desaparèixer definitivament. Algunes iniciatives puntuals han permès recuperar-ne i museïtzar-ne alguns, però molts altres estan perduts i en ruïna. En certs casos hi ha hagut actuacions consistents en netejar la vegetació i senyalitzar-los, però el fet de ser indrets poc visitats i pràcticament sense presència humana ha fet que la vegetació ràpidament hagi tornat a envair-los. La falta de manteniment ha fet també que les senyalitzacions i els plafons explicatius -si n'hi havia- s'hagin degradat i en molts casos hagin desaparegut, sigui per l'acció de la natura o per actes vandàlics.

En qualsevol cas, tractant-se d'estructures molt simples i no massa grans, la seva conservació no seria massa complexa a partir d'iniciatives administratives i socials, de forma semblant al què en molts llocs s'està fent amb les construccions en pedra seca.

Coberta del llibre de pous de glaç de la Catalunya Central; Muntanyencs francesos; Pou de glaç de les Feixes de Coaner (Sant Mateu de Bages)